

SPA DE VAL VAN WILHELM II

In 1918 kwam Spa in het wereldnieuws. Niet als kuuroord, maar als decor van de val van de Duitse keizer. Tijdens de Waalse Open Monumentendagen volgend weekend gaan uitzonderlijk drie gebouwen uit die tijd open, inclusief schuilkelders. De Wijde Wereld ging al eens kijken.

Waalse Open Monumentendag in teken van militair erfgoed

Bart Van Peel Foto's Dries Engels Le café de l'Europe, zo noemde keizer Jozef II het kuuroord Spa. In de 18de en 19de eeuw kwam zowat elke monarch hier wel eens baden, jagen of gokken. Gelegen in het neutrale prinsbisdom Luik vormde Spa het ideale decor voor informele diplomatie. De vorsten zagen elkaar in een ontspannen sfeer, ver van de broeierige hoofdsteden en konkelfoezende hofhouding. In de somptueuze lusthoven werden de bloedbanden aangehaald en vond men wederzijds begrip. Toen in 1902 het gokken verboden werd, kende het kuuroord een terugval. Toch kwam Spa opnieuw op het wereldtoneel in 1918, toen een van de allermachtigste dynastieën hier zijn zwanenzang zong. De Duitse keizer Wilhelm II, de laatste van de Hohenzollern, deed er troonsafstand. Wilhelm kwam in 1888 op de troon. Geboren met een lamme rechterarm en opgroeïend in een militaristische cultuur ontwikkelde hij een verwrongen persoonlijkheid die Europa geen goed zou doen. Als jongetje kon hij niet tegen zijn verlies. Hij kreeg een Spartaanse opvoeding en was tuk op uniformen, parades en straffe toespraken. Zijn hofhouding was meer dan 3.000 man sterk en er bestaan tientallen staatsportretten van hem als manhaftige aanvoerder in gala-uniform. Eens op de troon ontsloeg hij de briljante kanselier Bismarck die met tact en daadkracht het Duitse rijk had vormgegeven, en begon hij als leerling-tovenaar aan zijn eigen Weltpolitik. Het was een fatale wending. Hij liep als een olifant door de porseleinwinkel van de Europese diplomatie. Onverstoord zocht hij gebiedsuitbreiding, schoffeerde hij Engelsen, Russen en Fransen en deed hij mee aan het opbod dat tot de Eerste Wereldoorlog zou leiden. Zijn militaristische grootspraak werd afgewisseld door sentimentele oproepen tot vrede en onhandige verzoeningspogingen. Toen in 1914 de moord op de Oostenrijkse kroonprins Franz Ferdinand in heel Europa de zenuwen op springen zette, was hij er als de kippen bij om met straffe verklaringen te komen. Het was het begin van de totale oorlog. Duitsland reed zich in het westen vast in de gruwelijke loopgraven en ging in het oosten de Russen te lijf. De keizer zou gedurende heel de oorlog kinderachtig blijven beweren dat hij niet begonnen was. In maart 1918 werd Spa, dat in bezet gebied lag, het hoofdkwartier van het Duitse leger. Er was vrede gesloten met de Russen en alle kracht werd ingezet op het westelijke front. Daar was haast mee gemoeïd, want de Amerikanen stuurden soldaten om de geallieerden te hulp te komen. Spa werd door de Duitsers gekozen omdat het strategisch lag en een fantastische infrastructuur had: vijfhonderd bijna nieuwe villa's en

bruisend van vermaak. De keizer was in zijn nopjes en spendeerde alsmaar meer tijd in het kuuroord. Het was een manier om de harde werkelijkheid te ontvluchten. Hij was enkel nog in naam de hoogste aanvoerder. Na nog een reeks militaire en diplomatieke flaters hadden de generaals stilzwijgend zijn rol overgenomen. Toch werd Wilhelm zoveel mogelijk in de waan gelaten dat hij het heft in handen had. Hij leefde in een zeepbel van grandeur en absolutisme, terwijl tienduizenden stierven in het laatste, vergeefse Duitse offensief: de Kaiserschlacht. In Spa zijn vandaag nog steeds plekken die getuigen van die episode in de geschiedenis. Jean Toussaint, directeur van het museum van Spa, leidt ons rond. Volgend weekend, tijdens de Waalse Open Monumentendagen, kan iedereen op bezoek. Dat is uitzonderlijk, want de gebouwen worden niet toeristisch geëxploiteerd. Toussaint: 'Spa is een kleine stad en we kunnen niet alles doen. Het is geen verkwikkende geschiedenis en hier onderstreept men graag het positieve.'

Le Britannique

Het Duitse hoofdkwartier werd gevestigd in het grote hotel Le Britannique, in de rue de la Sauvenière in het centrum van Spa. Dat luxehotel, dat van de hoogdagen van Spa als kuuroord getuigt, had tijdens de oorlog eerst dienst gedaan als lazaret voor gewonde Duitse soldaten. Het is nu een internaat voor jongens (www.internat-britannique.be), maar je kunt het niet zomaar bezoeken. Achter de grijze gevels zit een adembenemende rococozaal. Van hieruit coördineerde de Duitse generale staf het leger. Waar nu leerlingen op plastic stoeltjes hun boterhammetjes eten, klakten vroeger de laarzen en schalden de Duitse bevelen. Hier werd koortsig met pionnen over kaarten geschoven en sloeg de wanhoop toe, toen de berichten over revolutie en desertie binnenliepen. In de kelder van het internaat mogen we enkele voetbaltafels aan de kant schuiven om zicht te krijgen op de ondergrondse schuilbunker die de Duitsers hebben aangelegd.

Neubois

In Neubois, een prachtige villa in neo-normandische stijl, omzoomd door weilanden en bossen, verbleef het keizerlijk paar. Hier ontving Wilhelm zijn generaals en bevriende vorsten en ging hij houthakken, wandelen en met fretten jagen. De villa is nu een bezinningsoord van religieuzen en niet publiek toegankelijk. Onder de villa zit nog steeds de speciaal gebouwde schuilkelder waar de keizer zijn dagen sleet als er vijandelijke vliegtuigen gesignaleerd werden. Of we even kunnen helpen de massieve metalen deur van 1.000 kilo open te duwen? We betreden het hol van the beast of Berlin, zoals de Engelsen hem noemden. Een betonnen bunker van drie op vier, met een vijftien meter lange vluchtgang die uitkomt in een bosje op het weiland. De appeloogst van de religieuzen vindt hier nu een veilig onderkomen. Wilhelm voelde zich in deze vakantieachtige omgeving veel gelukkiger dan in Berlijn, waar hij naar eigen zeggen 'het plaveisel onder zijn voeten voelde schroeien'.

De revolutie was nakende. Af en toe verschenen afbeeldingen van hem in de kranten, waarop hij te zien was in de loopgraven, met zijn fameuze punthelm op. In werkelijkheid was er niet ver van de villa een namaakloopgraaf gebouwd, compleet met zandzakjes, waar de keizer voor de propagandafoto's poseerde. De keizer zou één halfhartige poging doen om aan populariteit te winnen door een werkelijk gevaarlijk deel van het westfront te bezoeken. Hij zou niet verder komen dan de depots achter het front, waar hij enkele granaten hoorde vallen. Het was genoeg om hem bij de terugkeer in Spa potsierlijk te laten ontvallen: 'Lafaards sterven dikwijls voor zij doodgaan. Zij die dapper zijn sterven maar een keer!'. Jean Toussaint legt uit dat waarheid en verbeelding dicht bij elkaar liggen. 'Wilhelm II moet een van de meest belasterde figuren uit de geschiedenis zijn. Het was bon ton om hem na de oorlog af te schilderen als een idioot en een fantast.'

La Fraineuse

Kuuroorden hebben vaak een morbide kantje, met een vreemd mengsel van luxe, nietsdoen en aftakeling. Toen in de herfst van 1918 het defaitisme langzaam binnensloop, werd Spa het decor voor het weinig glorieuze einde van de Duitsers. Men begon druk uit te oefenen op de keizer om troonsafstand te doen. In Duitsland was de revolutie uitgebroken en steeds grotere delen van het leger deserteerden. De keizer weigerde fanatiek. Zelfs zijn geboorterecht afstaan ten gunste van zijn kleinzoon, om zo de dynastie te redden, wou hij niet. De eerste dagen van november waren er hierover verhitte vergaderingen in kasteel La Fraineuse in Spa. Men kan er vandaag nog gemakkelijk een kijkje gaan nemen. Het kasteeltje is nu het hart van een levendig sportcentrum. Tieners in sportkledij lopen binnen en buiten, er zijn klaslokaaltjes waar het linoleum en de tl-buizen vrolijk vloeken met de prachtige belle-époqueplafonds. Nergens is een gedenkteken dat aan de keizerlijke episode herinnert. Nochtans was het hier aan de avenue Amédée Hesse dat Wilhelm II op 9 november 1918 uiteindelijk, met de hete adem van de revolutie in de nek, zijn troonsafstand tekende. Het was een loos gebaar. In Berlijn stond het al in de kranten nog voor de keizer had getekend. In La Fraineuse werden in juli 1920 ook kiemen voor de Tweede Wereldoorlog gezaaid, tijdens de Conferentie van Spa. De overwinnaars van de oorlog kwamen er bijeen om de herstelbetalingen aan het verslagen Duitsland op te leggen, zoals in Versailles was bepaald. Het land kwam in een economische wurggreep en de verbolgenheid was groot. Hitler speelde hier later handig op in toen hij de Duitsers opzweeptte voor de volgende oorlog. Keizer Wilhelm zou na zijn troonsafstand even overwogen hebben aan het front een heldendood te gaan zoeken. Uiteindelijk werd beslist voor de vlucht naar het neutrale Nederland. Eén dag voor de wapenstilstand, op 10 november om half vijf 's ochtends, reed de keizerlijke treinwagon langzaam het station van Spa uit. Enkele kilometers buiten Spa stonden burgerauto's te wachten om naar de Nederlandse grens te rijden. De Nederlandse regering verschafte hem asiel. De keizer betrok een landgoed in Doorn en liet maar liefst 93 treinwagons met

persoonlijke spullen nakomen uit Duitsland. Tot aan zijn dood in 1941 hield hij zich daar bezig met wandelen, houthakken en gasten ontvangen. Zou hij nog ooit hebben teruggedacht aan zijn uitspraak over lafaards die vele malen sterven?

© 2007 Corelio De Standaard